

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ÅRSSKRIFT

UDGIVET AF
HISTORISK FORENING FOR VÆRLØSE KOMMUNE
1975

ÅRSSKRIFT

UDGIVET AF
HISTORISK FORENING FOR VÆRLØSE KOMMUNE
1975

Historisk Forening for Værløse kommune

Fmd.: Kulsvier Karl K. Nielsen, Mosegården, Skovgårdsallé 37, 3500 Værløse. Tlf. (02) 48 00 70.

Kass.: Maskinmester J. K. Skov, Vesterbo 131, 3500 Værløse. Tlf. (02) 48 02 88.

Årsskrift udsendes omkring 15. febr.

Medlemsbidrag: Mindst 10 kr. årlig. – Postgiro nr. 5 47 19 58.

Når intet andet indtræffer, afholdes vore sammenkomster således:

Generalforsamling: Sidste halvdel af febr.

Den lille vandretur: 2. lørdag i maj.

Den store udflugt: 2. lørdag i juni.

Efterårsvandretur: 2. lørdag i september. Reserver dagene.

Alle er velkomne, også ikke-medlemmer.

Værløse museum

i Mosegården, Skovgårdsallé 37, er åben 1. og 3. søndag i hver måned fra kl. 13–17.

Uden for disse tider kan museet beses efter aftale med formanden eller kassereren.

Historisk Forenings årsskrifter fra 1949 og til dato kan stadig købes af medlemmerne til en meget billig pris.

Ligeledes det fine jubilæumsskrift fra 1973.

Et optryk af S. Sterms kort over Værløse sogn fra 1836, 45 × 60 cm, velegnet til indramning, kan købes for 10 kr. pr. stk.

Tove Werner Larsen: „De unævnelige“. Bukser fra Værløse museum. Tegninger af Nulle Øigaard. Kan købes endnu for 20 kr. pr. stk.

Tove Werner Larsen: Oldemors fine hue. Rigt illustreret, med farvebilleder. 16 sider. Særtryk af årsskrift 1975. 10 kr. pr. stk.

J. K. Skov: Værket ved Søndersø 1874–1974. Københavns Vandforsyning. Illustreret. Særtryk af årsskrift 1974. 5 kr. pr. stk.

Hendes Majestæt Dronningens Kabinetssekretariat

Undertegnede

Hendes Majestæt Dronningens kabinetssekretær gør herved vitterligt:

At Hendes Majestæt under 15. december 1975 har tildelt

Kulsvier Karl Kristian N i e l s e n, Værløse,

den kongelige belønningsmedaille af 1. klasse med krone.

Amalienborg, den 15. december 1975.

M. Wahl

I årets løb

Af Karl K. Nielsen

Vi skal nu atter vende tilbage til et regnskabsår, som i lighed med stat og kommuners skal løbe fra 1. jan. til 31. dec. Vi hilser det med tilfredshed, da det giver et langt bedre forløb med hensyn til regnskab, årsskrift og generalforsamling.

Generalforsamlingen fandt sted d. 28. april på Syvstjerneskolens med udstilling af gaver fra 1974. Formanden aflagde beretning og omtalte især de igangværende forhandlinger med kommunen om udvidelse af museet på Mosegården.

Kasserer Skov fremlagde et regnskab, der balancerede med 74.134,48 kr. og gennemgik enkelte poster. Foreningen har haft en tilgang på 49 medlemmer. På valg var bestyrelsesmedlemmerne Tove Werner Larsen, Harald Graaskov, Lars Larsen, Henrik Jørgensen og J. Steen Poulsen, der alle blev genvalgt. Toldkontrollør Johan Christiansen, Ll. Værløse blev valgt til revisor i stedet for afd. Sv. Lund, Hareskovby, og fru Gunhild Nielsen, Ll. Værløse, blev valgt til revisorsuppleant.

Et helt nyt sæt udvidede vedtægter for Historisk Forening for Værløse Kommune og Værløse Museum blev forelagt generalforsamlingen til godkendelse og blev vedtaget uden diskussion. Under Eventuelt fortalte formanden om påtænkte udflugter. Et medlem beklagede, at der ikke som sædvanligt blev serveret kaffe af foreningen, hvad der udelukkende skyldtes manglende tid, idet lokalerne først stod til rådighed kl. 18.00. Efter kaffebordet fremviste forfatteren P. E. Møller Pedersen sin film „Drømmesøen“, efter et sagn om en sørgelig begivenhed omkring „Afrodites Øje“ i Jonstrupvang. Filmen er optaget ved „Øjet“ og nærmeste omegn og viser nogle meget skønne naturbilleder. Blev prisbelønnet med guldmedalje på årets miljøkonference i Wien.

Lørdag d. 10. maj gik forårsudflugten til det nyåbnede Søllerød museum i den gamle Moths gård ved gadekæret. Derefter kunne deltagerne efter behag besøge kirken, den sjældne, kønne kirkegård, Søbakken eller kroen med kaffen. På hjemturen drejede vi ind ved Frederiksdal, hvor amatørarkæologer gravede kælderrum frem fra 1700-tallet, og hvor vi fik god besked om fundene.

Ved sommerudflugten d. 14. juni besøgte vi vikingeskibene i Roskilde. På vejen derfra til Jyllinge standsede vi ved Gere bro, en sjælden konstruktion med store granitsten. Efter kaffebord på hotel „Søfryd“ gik vi en tur i Jyllinge by, ledet af fisker Gunner Olsen, der kender sin bys historie. Så på smeden og ålejernssamlingen og sluttede af ved Jyllinge kirke.

Efterårsturen d. 13. sept. blev ledet af statsskovrider E. Laumann Jørgensen. Den gik til Vestskoven, der ad åre skal blive et stort, rekreativt område med bakke og sø,

kælkesteder, ridestier og dyrehave. Kaffe på Smørum kro. En god og instruktiv tur.

Blandt besøgende på museet kan nævnes følgende foreninger og skoler: Ølstykke lokalhistoriske forening. Sønderøskolen med flere klasser. Syvstjerneskolens også med flere klasser, bl. a. en klasse med forældre og søskende (60–70 personer). Ll. Værløse skole med bl. a. et featurehold. Egeskolens. Hareskov skole. Børnehaver. Seminarister fra Skovlunde aftenseminarium. Tommys fødselsdagsselskab. Naturhistorisk forening for Nordsjælland. Frederiksberg arkæologer og A.O.F. 2 gange. Ensomme Gamles Værn, Kbh. Ballerup rideskole. Hvidovre pensionister (6 busser). Postfunktionærerne. Borgerdigets skole, Herlev. Oasen, Nørreskovvang. Skovflokkens, Værløse. Konservativ vælgerforening. Danmarks lærerhøjskole. Kirkebjerg skole, Vanløse. Mørkhøj skole. Dag- og aftenseminariet i lejrskolen på Hejrebacken. Danmarks turistråd ved Svend Acker. Paltholmskolen i Farum. Som det ses, er det et broget udsnit, meget afvekslende, og besøget har været som de to foregående år, godt 2000 besøgende.

Vi har indført en vagtordning for vore åbnings-søndage; men ved forenings- og skolebesøg må vi stadig trække på den samme arbejdskraft, da det i reglen sker på hverdage. Det glæder os, at flere og flere udlændinge finder vej til os, f. eks. museumsleder Dagmar Selling, Göteborg museet, og museumsinspektør Birgitta Hulthen, „Kulturen“ i Lund. Et besøg af Madam HENZES barnebarn fra Californien inspirerede til vor artikel om Madam Henze og huset „Vesterled“ i Kr. Værløse.

Nationalmuseets tilsynsførende for lokalmuseerne, museumsinspektør Olfert Voss, har deltaget i vore mange møder om museet. Konservator Knud Holm har hjulpet os med råd angående vore museumsrum og fremgangsmåder, især om beholdere med væsker til bevaringsformål. Udtalte sig iøvrigt rosende om genstandenes tilstand, især tekstilerne.

Minna Kragelund og Karen Jacobi fra Nationalmuseets 3. afdl. har besøgt museet og udtalt sig til vore damer om deres erfaringer under arbejdet derinde. Gerda Hansen og Tove Werner Larsen deltog i Dansk kulturhistorisk museumsforenings kursus på Try højskole i Vendsyssel, Gerda med konservering og Tove med registrering; det sidste ledet af museumsinsp. Holger Rasmussen, Brede. Gerda Hansen og Karl K. Nielsen deltog i et 3-dages møde i Odense, som afholdtes af Dansk historisk fællesforening, Dansk kulturhistorisk museumsforening og Lokalhistoriske arkiver.

Etnologistuderende Jørgen Selmer har gennemgået vore arkivalier om 100-mandsforeningerne og vil skrive en afhandling derom. Bibliotekar Elsa Gade havde som eksamensopgave valgt at skrive om 4 egnsmuseer: Søllerød, Hørsholm, Ballerup og Værløse.

Vi har i årets løb arbejdet med omregistrering af vore gamle protokoller over indkomne gaver, hvor oplysningerne var mangelfulde. Der er endnu nogle få hundrede numre at tage under behandling. Registrering af oldsager er nu færdig, dvs. at der er optegnet, hvad jeg endnu har i hukommelsen om tingenes erhvervelse og fundomstændigheder. Det går også fremad med kartoteksarbejdet over den ældre protokol ved Tove Werner Larsen. Vor fotograf, Emmi Brodersen, har fotograferet huer og tekstiler m. m. og har fået den gode idé, at der bør tages nogle billeder af vore udstillinger og interiører i museet nu, inden vi skal genopstille på anden måde i det ny museum.

Gerda Hansen, Ida Hansen og Grethe Møller bærer dagens byrder, bl. a. med ren-

gøring i samlingerne og hjælp ved registrering. Henrik Jørgensen tager sig af båndoptageren og forskellige arbejder inden for sit fag. Betty Jørgensen tegner som sædvanligt til registrant m. m. Inge Olsen holder sammen på defekte skrifter og Skov er lykkelig for kassererhvervet og arbejdet med gamle arkivalier.

Byplansarkitekt Knud Klinte har fotograferet og opmålt Vesterled for museet inden nedrivningen.

Til kommunen rettes en tak for den udviste interesse for vore samlinger og bevilingerne til byggeriet, samt det forøgede driftstilskud. Til arbejdsholdet og enhver, som på forskellig vis gavner vort foreningsarbejde med større kontingent, oplysninger og gaver bringes den bedste tak.

Med museumsplanerne er vi nu nået så vidt, at der er udpeget arkitekt og tilsynsførende ingeniører. Arkitekt blev Bent Damsgaard-Sørensen. Arbejdet omfatter i 1. etape bygning af et magasinhus i stil med stuehuset, altså smalt og med stråtag, samt restaurering og istandsættelse af stuehuset og staldbygningen, bl. a. med nyt el-system og fjernvarme.

Licitationen fandt sted 2. febr. 1976 og efter planerne skulle arbejdet være tilendebragt inden jul med indvielse af det ny museum i december. Den 1. marts skulle spadesættes i jorden.

Sten-strøninger

Af E. Laumann Jørgensen

Den naturlige, biologiske balancetilstand i vort åbne land er et skovlandskab, dvs. at tæt og åben skov varierer med lysninger med spredte enkelttræer.

Fra den tid, da de første agerdykere og kvægavlere tog landet i besiddelse, er der sket et konstant pres på skoven, hvor landbruget gennem årtusinderne har vristet jorden fra skoven og overført den til mere eller mindre intensivt landbrug.

Fra næsten 100 % skovlandskab for 5–6.000 år siden faldt vor skovprocent gennem et antal rydningsfaser helt ned til kun ca. 4 % skov omkring år 1800.

Et geologisk særkende ved vort åbne land i årtusinderne siden isens afsmeltning har været, at størstedelen af det postglaciale, åbne land var forsynet med et mere eller mindre tæt dække af store og mindre sten. Vort oprindelige åbne land rummede derved et utal af såkaldte stenstrømninger eller blok-landskaber, men i takt med landbrugets mere og mere intensive dyrkning af jorden rensede man marker og overdrev for disse blokke og sten gennem sankninger, slåninger og afrømninger, gennem de seneste århundreder ved stensprængninger og skærveslagninger i forbindelse med anlæg af chausseer og veje, ligesom sten samledes i ranker i ejendomsskel eller blev brugt til anlæg af stengærder omkring skoven i forbindelse med udskiftningerne i slutningen af det 18. århundrede.

Så grundigt er man gået til værks, at de gamle landskabselementer, stenstrøninger

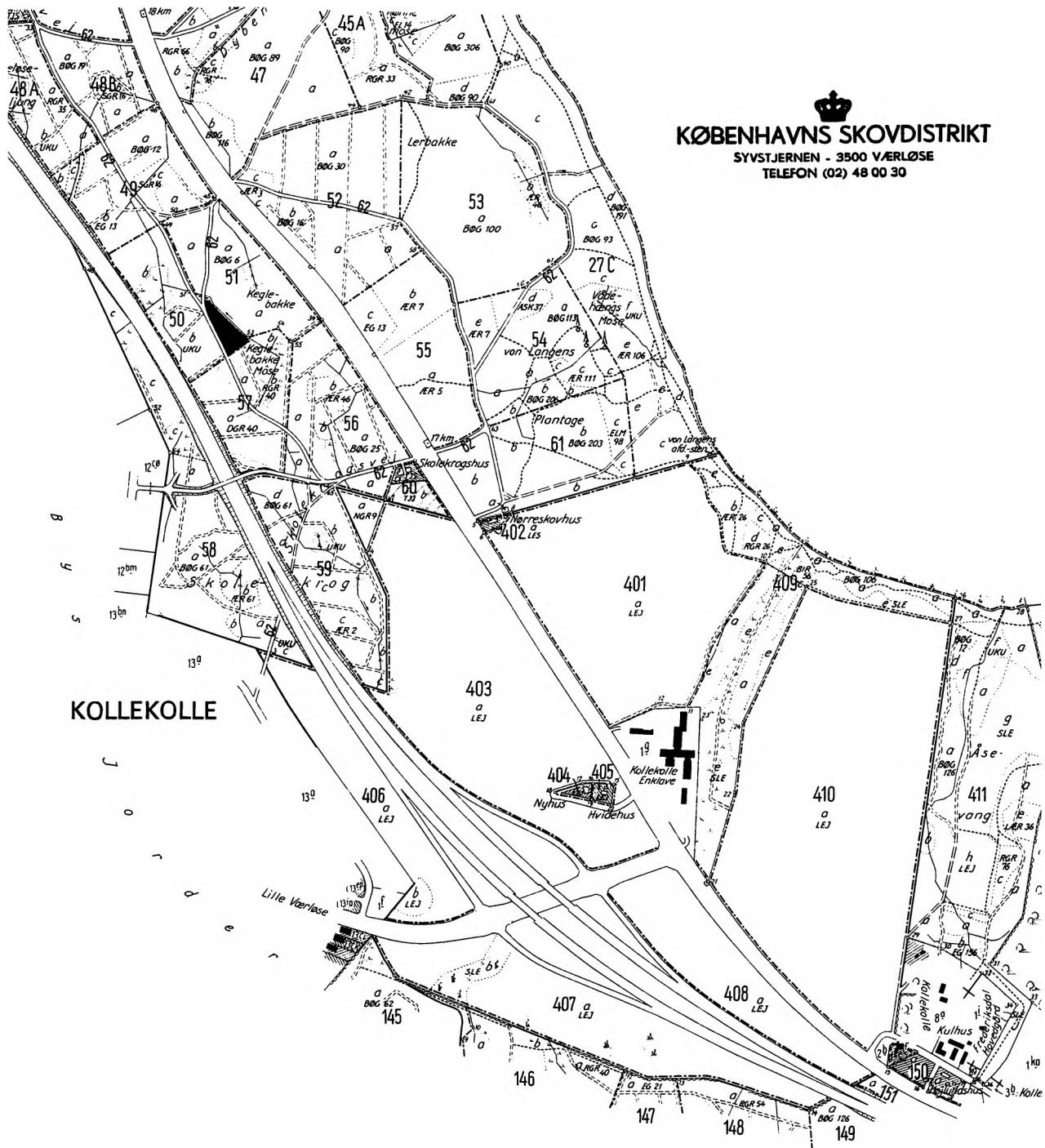

Det genskabte blok-landskab i Nørreskoven.

KØBENHAVNS SKOVDISTRIKT

SYVSTJERNEN - 3500 VÆRLØSE
TELEFON (02) 48 00 30

og bloklandskaber, der stadig ses ret almindeligt i f. eks. Skåne, herhjemme er blevet udtalte manglelementer i vort landskab.

De mest stenede, kuperede, ufrugtbare eller vanskeligt dyrkelige områder undgik landbrugets virkekrang og blev oftest herved bevaret som mere eller mindre sammenhængende skovområder, og særligt stenede skove bærer den dag i dag ofte betegnelsen „Harre“ i sine stednavne, f. eks. Hareskoven, hvis forstavelse intet har med dyret hare at gøre, men som så sent som på 1700-tals skovkort betegnes Harreskov med to r'er.

Ordet „Harre“s oprindelige betydning syntes at være „stengrund, stendyng“, men kan også dække betydningen „stenalter, offerplads“.

Hareskoven kan herved tolkes enten som Stenskoven eller Tempelskoven, idet skovherredets oprindelige samlingssteder, såsom tingplads, offerlund og begravningsplads meget sandsynligt kan have ligget omkring den nuværende lokalitet Syvtjernen, hvor meget store stensamlinger, rester af dysser samt tilhuggede mellemstore sten tyder på meget gamle aktiviteter af forskellig art.

I Hareskovene, i Ryget skov og i Nørreskoven finder man i dag adskillige steder mængder af større eller mindre fordybninger i jorden, hvor et nøjere eftersyn viser, at store strøsten er blevet slået i småstykker og fjernet, og vi ved da også, at det i skovbruget i indeværende århundrede var skik og brug om sommeren, fra plantetidens afslutning i april-maj og til hugstsæsonens begyndelse i oktober, at skovadministrationen satte skovløbere og skovarbejdere til at hugge sten til skærver til brug ved udbygning og nyanlæg af egentlige skovveje, så disse kunne bære tungere og tungere trætransport, først med hestekøretøjer, men efterhånden især med lastbiler og traktorer.

Ved disse skærvelagninger blev et betragteligt antal overliggere fra dysser samt hele oldtidsminder af sten ødelagt.

I Nørreskoven har skovvæsenet de senere år indrettet en Naturskole for at gøre skoleelever naturbevidste, ligesom man i Nørreskoven har søgt at rekonstruere kulturhistoriske landskaber og landskabselementer til demonstrationsbrug for det skovsøgende publikum, og da som sagt de gamle stenstrøninger eller bloklandskaber så at sige alle er forsvundet og ødelagt, har Københavns skovdistrikt nu ønsket i Nørreskoven at genskabe det mest karakteristiske landskabselement på denne egn. Man har derfor i slutningen af 1975 på et ca. 1 td. land stort, afskovet område vest fra Frederiksberg Landevej i Nørreskovens sydlige halvdel opad en skovvej forsøgt at genskabe en stenstrøning for herigennem at vise lokalbefolkningen og det skovsøgende publikum samt Naturskoleeleverne, hvordan skovlandskabet her har set ud oprindeligt. Man har tilført store og større granitsten, gravet dem halvt ned ved hjælp af traktorkraft, og ved formning af jord og humus har man søgt så realistisk som muligt at forme et landskabsbillede, der kan lede tankerne hen på vort oprindelige og storladne skovlandskab.

Sten-strøningens placering i Nørreskoven, indlagt med sort farve.

Sækkedamshusets brønde

Det fortælles, at der fra gammel tid ikke var vand nok til brug i skovløberhuset. Brønden gik altid tom om sommeren, og de måtte da ty til et vandhul i nærheden af huset.

Engang var der klapjagt på Ryet, og skovrideren var sammen med såvel over- som underordnede på denne jagt. De overordnede og skovfogederne sad i den store stue, skovløbere og hegnsmand i den mindre, og spiste deres frokost; klapperne, dvs. skovarbejdere og skoledrenge, spiste i det fri.

En af selskabet i den store stue bad om et glas vand, hvortil skovløberen bemærkede: „Her i huset findes kun brændevin, vand ejer vi ikke.“ Hans kone kom imidlertid til hjælp, men med vand fra vandhullet, og det så såre uappetitligt ud. Det siges, at overførsteren straks beordrede skovrideren til at sørge for gravning af en ny brønd.

Den nye brønd blev gravet i nærheden af vandhullet, og risfaskiner skulle sørge for forbindelse til brønden. Det skulle således være filtreret vand, der kom til den nye brønd, men om sommeren udtørrede vandhullet ofte, og Sækkedamshuset var stadig uden vand i sommertiden.

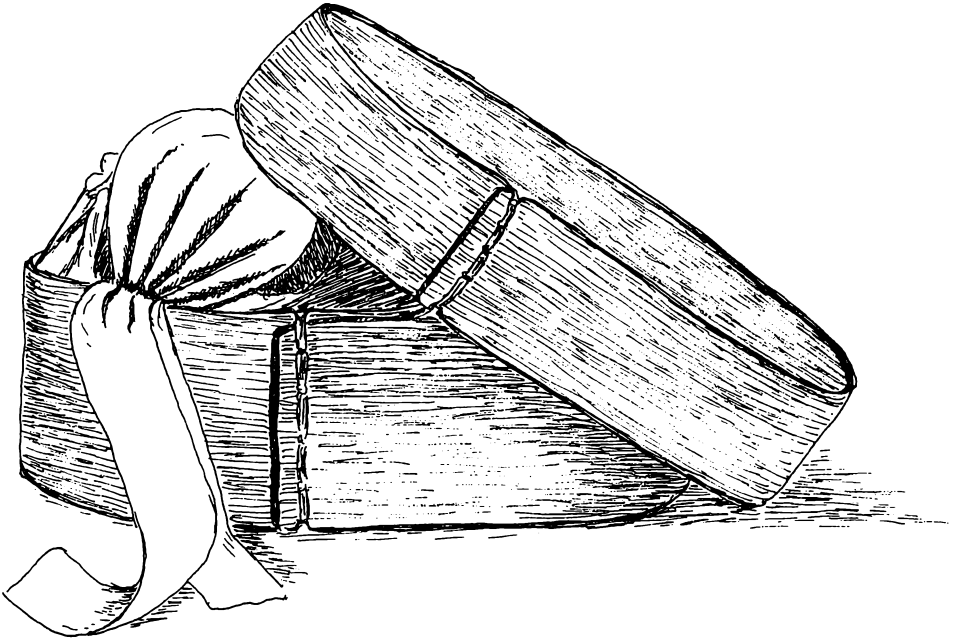
En tredje brønd blev gravet, vistnok 30–40 m dyb og senere forsynet med en boring, så der nu er vand nok. Stedet ligger jo højt i terrænet og med slugter både mod Sækken, Farum sø og Ryetbebyggelsen, så det man kalder grundvandet ligger langt nede. Vandhullet og en af brøndene ligger ikke indenfor skovens område, men på Ryetgårds jord; senere frasolgt til spejderbrug.

En helt fjerde brønd ligger nede, hvor Sækkedammen (gl. fiskedam) har i sit udløb i Sækken. Om det er en af de ældste eller yngre er ikke afgjort; men jeg vil mene, den ældste brønd har været bygget af kampesten. Brønden i Sækken er af mursten, ret lille i diameter og næppe ret dyb, og der har der været let at komme til vand. Men da denne brønd ligger 200 m fra huset, har det været et brydsomt arbejde at bære vandet op over den stejle bakke til skovløberhuset.

I 1972 har statsskovrider E. Laumann Jørgensen afdækket noget jord, så man kan se den øverste stenkrans.

Meddelt for størstedelen af fhv. skovløber Thorvald Christiansen, Ll. Værløse.

Karl K. Nielsen

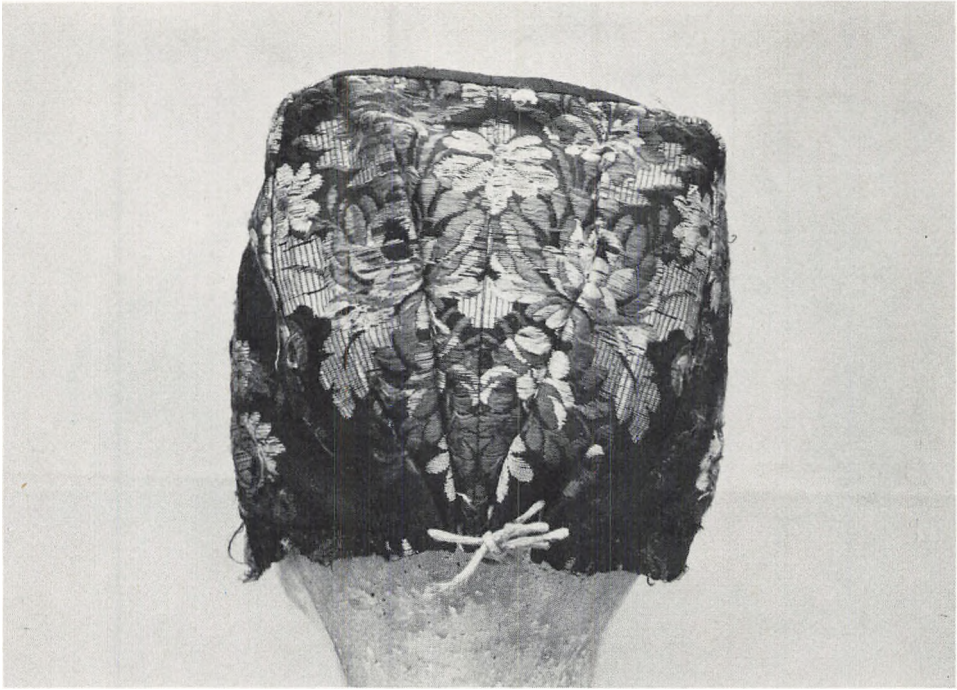
Oldemors fine hue

I vore dages Danmark kan man ikke påstå, at hatte eller anden hovedbeklædning spiller nogen større rolle. Nok hytter man sine ører med pelsværk eller strikhue, når frosten bider – eller binder et tørklæde om hovedet i blæst og regn for kvindernes vedkommende; men den tid er forlængst forbi, da en rigtig dame ikke kunne vise sig på gaden uden hat.

Sådan har det sandelig ikke været før i tiden. Da kunne huen sige ikke så lidt om den kvinde, der bar den. Der var prestige med i spillet, man så straks, om fatter var „vel ved magt“, når konens hovedtøj var fint – man kunne måske ligefrem aflæse sociale forhold såsom gårdmandskone contra husmandskone ud fra, om det var en guld- eller sølvhue, der blev båret. Båndenes farve afslørede, om kvinden var gift eller ugift, og de forskelle, der var i dragten fra egn til egn gav sig det stærkeste udslag i huerne.

Men lad os begynde ved begyndelsen og se på disse dejlige og mærkelige huenakker, der var i brug gennem hele sidste århundrede. Vi er så heldige at have en meget stor samling huenakker på Værløse museum.

Fig. 1. mus.nr. 2284. Huen virker som en overgangsform mellem to-stykkshue og puldhue. Den er syet af brunt brocheret silkestof, der er rynket stærkt sammen i nakken af et bændel. Disse franske silkestoffer med indvævede blomstermønstre kendes fra 1770-erne, men huerne kan godt være syet langt senere.

Huen stammer fra slægten Baun, Højbjerg i Nordsjælland.

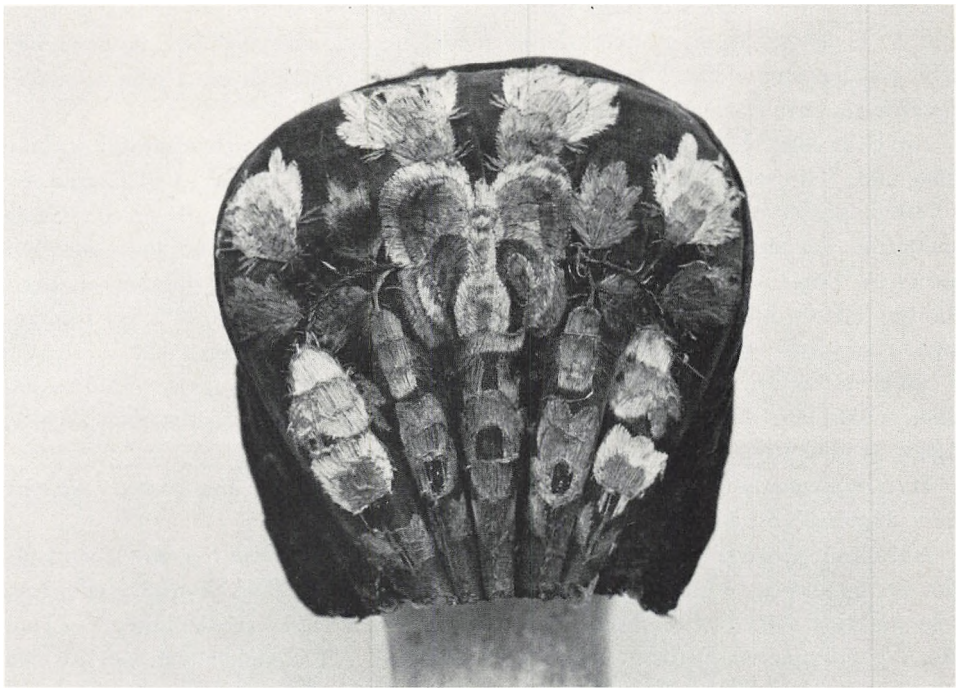
Giver: Tove Løvdal Sørensen, Farum.

Vi ligger i et grænseområde mellem Hedeboegnen og Nordsjælland, netop de egne, der fremstillede de smukkeste huer.

De ældste af vore huer er syet som to-stykkshuer, dvs. at de består af to symmetriske halvdele, men denne gamle hueform går af mode, og fra omkring 1800 er det næsten udelukkende puldhuer, der bruges. Puldhuen består af en rektangulær forkant (kappen) syet til en rundet nakke. Det er denne type hue, der dominerer i museets samling, især som femfoldet nakke, og det er den, vi skal se på, fra dens beskedne begyndelsesform til dens kulmination som „guldhue“, et stykke helt enestående kunsthåndværk, måske det ypperste egnens almuekultur har skabt.

I begyndelsen af 1800-årene bliver det almindeligt at brodere nakkerne med blød flossilke. Motiverne er stiliserede blomster, senere mere naturalistiske, syet i silke eller chenille i brogede farver. Disse silkebroderier virker som en væveimitation, direkte inspireret af brokade stofferne.

Fra omkring 1830 har man de femfoldede nakker i Nordsjælland og på Hedeboegnen. De ældste silkebroderede nakker er enten syet helt i silke eller med kun ganske lidt broderi i metaltråd. Enkelte indsyede pailletter kan også findes.

Fig. 2. mus.nr. 1358. Femfoldet nakke med blomsterbroderi i flossilke og ganske lidt sølvspiral og et par pailletter. Syet på brunt fløjl.

Huen stammer fra Enghavegård, Knardrup.

Giver: Gdr. Drewsen, Knardrup.

Mønstrene er store og klare med symmetri omkring en midtstillet blomst. Selve huen er lavet af brunt eller sort fløjl.

Disse smukke huer har en fingernem bondekone nok selv kunnet fremstille, men efterhånden, som der skal mere og mere metalbroderi på, blev det professionelle huekoner, der lavede dem.

Huerne er gået i arv gennem generationer, og vi kan ofte få oplyst, hvem der har båret dem. Men endnu har vi aldrig helt sikkert fået oplyst, hvem der har syet de enkelte huer.

Vi kender navnene på flere af disse professionelle huekoner. De fleste har ikke været koner, men ugifte piger, for det har ikke været nemt at pusle med fint syarbejde, hvis man også skulle passe en børneflokk. For megen vask, rengøring eller andet grovere arbejde ville nok også gøre fingrene for stive og ru til at arbejde med de fine ting.

Vi ved, at der er syet huer af Anne Sofie Larsdatter i Ballerup, Dorte Jens Sørens (Sørensen) i Søsum, Karen Kerstine Bendtsdatter (f. 1834, d. 1897) kaldet Stine og gift med klokker Jens Olsen i Farum, Oline Mathiasdatter (f. 1809, d. 1845), datter af en væver i Farum og gift med Hans Rasmussen i Stavnholt.

Desuden har der været huekoner i Gundsølille, Havdrup og Karlebo.

Huekonerne tegnede selv deres mønstre og skabeloner. Måske har de hentet inspiration i hedebosyningens motiver; der er mindelser om „baldyring“ og „maskesyning“ i flere af mønstrene. Der krævedes fantasi for at komponere en smuk hue, og skabelonerne gik i arv fra mor til datter.

Broderiet blev udført på syramme, desuden måtte man have en trådfører og kniv eller saks. I sin sykasse havde man alle sine materialer. De bestod af silke, guld- og sølvtråd, pailletter og „perler“, dvs. kopper, folie og agern. Kantille er spiralsnoet metaltråd, der blev klippet i småstykker. Pailletter er små flade metalplader med hul i midten. Kopper er små hulskåle eller buler uden midthul – man prikkede huller i kanten med en nål. Desuden naturligtvis skabeloner af pap, der blev farvet i gurke-meje eller sølvbronzerede, alt efter om det var til en guld- eller sølvnakke.

Med trådføreren blev skabelonen helt oversyet med tråd, „at sprengne“ kaldtes det, eller trådsyning. Bunden blev så udfyldt med kantille og evt. pyntet med kopper, agern og pailletter.

Hver huekone havde sine egne mønstre og skabeloner, som hun vogtede nidkært over. Ingen af vore mange huer er således helt ens.

Nakkerne var stivet af med pap og kraftigt for af hjemmevævet hør. Bindebåndene, der var almindelige sorte bændler til hverdag og brede silkebånd til søndag eller fest, blev omkring 1860 sat i en flad sløjfe i højre side for konernes vedkommende, i venstre side hos pigerne. Desuden havde man nakkesløjfe. Huebåndene var røde for den unge pige, sorte for den gifte kvinde, der desuden havde lov til at pynte forkanten af huen med en bred guldgalon.

Den fik hun vistnok af sin mand i bryllupsgave. Den var tegnet på den gifte kvindes værdighed, og det fortælles, at hvis en karl gjorde for kraftigt kur til en gift kvinde, kunne hun advarende pege på sin hue og sige: „Agt på galonen!“

Faldne kvinder skulle have grønne bånd, påstås der.

Fra omkring 1840 laves der ikke længere silkehuer. Nu er det blevet „fint“ at have en guld- eller sølvnakke, hvis man har haft råd til det.

Mange af de prægtige silkebroderede huer er endt som selskabstasker. Man kan beklage det og synes, det er synd. Men det har måske reddet dem fra tilintetgørelsen.

Fig. 3. mus.nr. 919. En meget gammel hue, der er broderet med flossilke på brunt fløjl. Huen har fem nakkefolder, men broderiet breder sig jævnt ud over hele nakken i et samlet mønster uden markerede folder. Der er syet tre stjerner i sølvtråd i sprengning, omgivet af pailletter. Metalbroderiet virker amatøragtigt, så huen er næppe syet af en huekone. Kappen er omgivet af en bred defekt guldgalon.

Fig. 4. mus.nr. 725. Femfoldet silkebroderet nakke, syet på brunt fløjl. Der er en del sprengning med sølvtråd og enkelte pailletter. Metalsyningen virker professionel. De fem nakkefolder er udført i forskelligt materiale: De to yderste er syet med silke, de midterste med sølvtråd. Der er forkappe af sort lasting med blonde i kanten og røde hagebånd.

Begge huer stammer fra afbyggerstedet på Galgebakken i Knardrup. De har været brugt af den gamle bedstemor i huset, Karen Margrethe Andersdatters moder.

Giver: Jensy og Hans Nielsen, Knardrup.

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5

Fig. 6

x
ner
foto

Der blev fremstillet både sølv- og guldnakker. De rige gårdmandskoner købte guldhuerne, der kunne koste fra 10–40 rigsdaler stykket, hvis de var syet med ægte guldråd. Sølvnakkerne kostede 6 rigsdaler, silkenakkerne 3 rigsdaler.

Husmandskonerne måtte nøjes med sølvnakkerne eller de gamle silkenakker. En gårdmandskone havde ofte både en sølvnakke til hverdag og en guldnakke til fest.

En ung pige fik sin første klare nakke til sin konfirmation og desuden en sort hue til altergang og begravelse. Den sorte hue fik en galon af knipling eller sort perlebroderi ved giftermålet.

Materialet kunne være ægte eller uægte. Det uægte guld og sølv var slemt til at løbe an. Det blev holdt blankt med kridt og en børste.

Når bønderne kørte til torvs i København, havde de bestillinger med fra huekonerne. Der skulle bruges fløjl til nakken og forkanten – senere atlask, silkebånd og nakkesløjfer, samt guldgalon. Foret var til at begynde med hjemmevævet hør, senere shirting.

Det var mest jøder, der handlede med disse ting. Guldtrækkerne boede i kvarteret omkring Pilestræde og Kr. Bernikowsgade.

Købmand Ostermann i Roskilde skaffede også materialer hjem til huekonerne, og mange handlede hos jøden Nathan på Købmagergade.

Hos Kornerups manufakturhandel i Roskilde kunne man købe guldgaloner og Tønderkniplinger til huelinene. De røde silkebånd, der kaldtes Dronningebånd, fik man bl. a. hos manufakturhandler L. R. Willerup i Hillerød.

Fig. 5. mus.nr. 1553. Taske lavet af silkebroderet nakke på brunt fløjl. Broderi i sprengning med sølvtråd og indsatte pailletter og kopper. Den midterste fold er syet med sølvbroderi.

Giver: Fru Juul Jacobsen, København.

Fig. 6. mus.nr. 3784. Posetaske lavet af femfoldet nakke, syet på sort fløjl. Nakken er syet med guldråd i sprengning, også i alle fem nakkefolder. Ind imellem guldråden lidt syning med kulørt silkeflos, desuden mange pailletter og kopper.

Huenakken er ved at blive en „klar nakke“, dvs. en nakke, der helt er broderet med metaltråd.

Tasken er fundet i boet efter giverens mor, fru Ely Tønnesen, Gentofte. Huen er dog så gammel, at den går flere generationer tilbage i tiden.

Giver: Fru Egeskov, Lille Værløse.

Der findes faktisk en „øjenvidneskildring“ af en huekones arbejde og hverdag. I „Den gamle Klokker i Farum“ fortæller klokker Jens Olsen om sin kone, Stine, „Mor“ som hun omtales. Trods mange børn er hun en af de få gifte huekoner, der fortsætter med at sy huer.

Bogen er nedskrevet i 1916. Stine døde i 1897, 63 år gammel. De følgende sider omhandler perioden omkr. 1860–70.

Som husmand og tørvearbejder med mange børn var det et værdifuldt supplement til lønnen, at Stine syede huer. Jens Olsen lærer at væve hos sin svigerfar, så han kan arbejde hjemme og aflaste Stine, der kunne blive ved sine huer. Et helt moderne kønsrollemønster, der her blev praktiseret for 100 år siden:

--- „Det gik saa rigtig godt nu, jeg vævede, og Mor syede Huer, som jo kunde blive til lidt mere, da hun nu kunde sidde mere stadig ved sit Arbejde, nu jeg var i Huset og kunde tage mig lidt af forskellige Ting, som hun ellers skulde gøre, da mit Arbejde var af den Beskaffenhed, at jeg godt kunde gaa fra og til det, hvilket ikke var saa heldigt med Mors Arbejde. Derfor blev det ogsaa en Regel, som Børnene blev indgroet i, altid at komme til mig, naar de skulde have en eller anden, de vidste godt, at Mor ikke maatte forstyrres i sit Arbejde, men derfor var der intet i Vejen for, at hun kunde tale med dem med det samme og forklare dem, hvad de maatte og ikke maatte ---“

Om sin kones arbejde og om sit eget syn på nymodens hattepjank fortæller han videre:

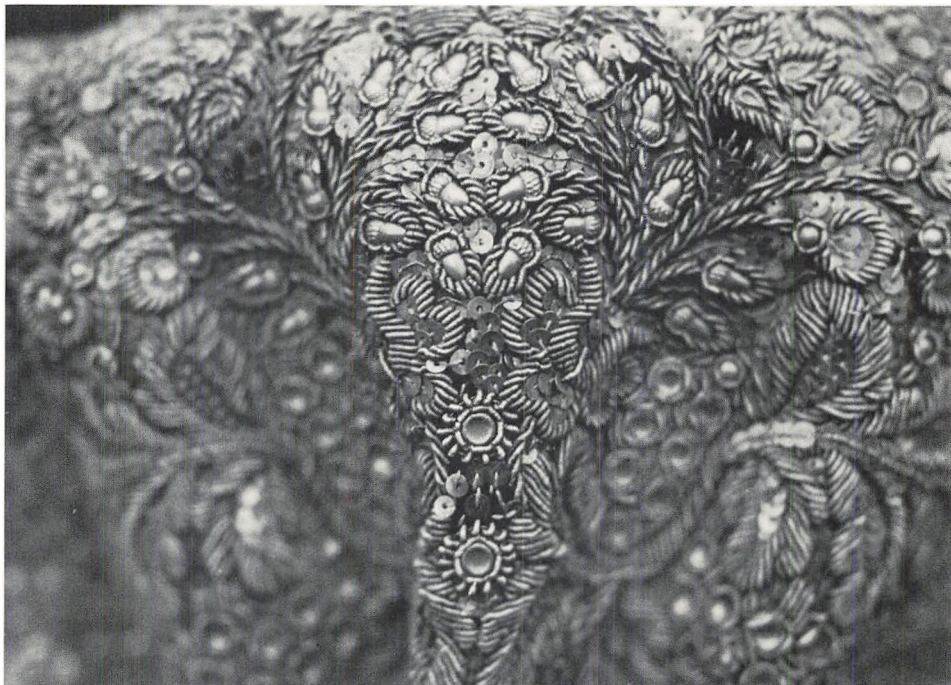
--- „Mors Arbejde var jo af en hel anden Beskaffenhed og var jo meget fint Arbejde, som krævede megen Paapasselighed og Nøjagtighed, ligesom der skulde et godt Syn til at se og finde disse smaa Pailletter, Kantiljer, Guldtrusser og hvad de nu hed alle sammen. Først blev et Stykke Atlask spændt fast i en Ramme, der var til at brodere paa. Saa klippede hun forskellige Mønstre ud af tyndt Pap, som saa blev syet paa efter den Orden, de skulde sidde, de blev saa overtrukne med Guldtraad, men nøjagtig skulde Stingene være og Guldtraadene ligge ganske glat over Mønstrene; imellem dem blev saa syet Kantiljer og Pailletter ogsaa i en bestemt Orden, i Sole, Stjerner og andre Figurer, lige saa tæt ved Siden af hinanden, saa der ikke var et Sted, som ikke var oversyet med Guld. Alle Mønstrene og Figurerne var klippede og lavede efter eget Skøn, saa hver „Huekone“, som de kaldtes, havde sit eget Snit; de

kunde nok ligne hinanden, men den, der kendte til det, kunde godt kende Forskel paa, hvem der havde syet dem.

Hvorledes saadan en Guldhue blev lavet fra først til sidst, kan jeg ikke rigtig forklare, men den saa nydelig ud og klædte dem godt, dem hvis Stand den hørte til, altsaa Bønderfolk. Saadan en Hue kunde de have hele deres Levetid, ja, den kunde endda gaa i Arv til deres Efterkommere, og de kunde dog have den i mange Aar derefter, naar de holdt godt Hus med den. Saadan en Hue kunde koste fra 30 til 50 Rigsdaler. Det var jo ogsaa min Bestilling at gaa omkring med Huerne, hvad der sommetider kunde blive lange Ture. Der var nemlig ikke ret mange, der kunde sy Guldhuer, og da Mor nu engang havde faaet Ry af sine Huer, saa kom de fra flere Miles Omkreds og bestilte Huer hos hende. Enten kom de selv kørende, eller de sendte Bud med Handelsmænd eller Høsekræmmere, som jo gerne kom igennem Farum, naar de skulde til Kjøbenhavn. Det kunde jo ogsaa hænde, at Høsekræmmerne ogsaa kom og hentede dem; men som Regel maatte jeg gerne afsted med dem, da det ikke altid passede, at Huen var færdig den Dag, de kom kørende forbi, og når en Hue var færdig, trængte vi jo til at faa Pengene for den. Saa maatte jeg jo marchere afsted med den, og det var mange Gange nogle lange Ture. Jeg husker en Tur, jeg var afsted med en Hue, der var fire Mil dertil, og Huen blev ikke færdig før henad Eftermiddagen. Jeg naaede jo ogsaa Bestemmelsesstedet ud paa Aftenen, hvor jeg blev vel modtaget, fik god Aftensmad og en Flaske Fløde samt mine Penge, saa „stejlede“ jeg hjemad det bedste, jeg kunde, men kom ikke hjem før efter Midnat; det var en tur paa otte Mil, omtrent ud i et Køre, men da jeg kom hjem, blev der jo Glæde, og Mor, som havde gaaet og ventet mig med Længsel, kom mig i Møde, da jeg naaede Byen, og hun fik jo snart Kedlen over, og vi fik os en Taar Kaffe, inden vi gik i Seng. Jeg har nu haft mange lange Ture, men jeg tror, det var en af de værste.

Men Guldhuerne gik jo ogsaa af Mode tilsidst, ligesom saa meget andet; de begyndte jo og skulde gaa købstadsklædte, og til saadanne Modeklæder passede jo Guldhuerne ikke, saa den yngre Slægt gik ikke med Hue, og der var endda nogle ældre der havde gaaet med Hue fra de var konfirmerede, som ogsaa lagde den af, „smed Huen“, som man sagde. Men jeg maa sige, at de saa ganske anderledes nette ud med deres Hue end saadanne halvgamle Mennesker med en moderne Hat; men de fleste blev dog ved med at gaa med Huen, saa længe de levede. Der var en Gaardmand, der boede i Farum, som havde den samme Mening om den Ting, som jeg; han sagde, at han hellere vilde give sin Kone en Hue til 100 Kr. end en Hat til 10 Kr. Nu om Stunder er det jo en hel Sjældenhed at se en Kone med Guldhue, og det vil ikke vare længe, førend de kun kan ses paa Musæet eller hos Antikvitetshandlerne. Hos en saadan saa jeg i Vinduet en hel Del Guldhuer, og imellem dem kunde jeg se, at den ene havde Mor syet; der var nemlig ikke to, som var fuldstændig ens, hvilket kommer af hvers ejendommelige Snit, som kun de kan se, der kender det. — — —“

Fig. 7. mus.nr. 3088. Nærbillede af en nakkefold, hvor man ser de enkelte elementer i syningen: kantilletråd, kopper, agern og pailletter.

Mønstrene på de „klare nakker“, der var syet helt med guld- eller sølvtråd, var ligesom på de silkebroderede store og klare, symmetriske omkring en midtblomst og med stærkt markerede nakkefolder.

Fig. 8 og 9. mus.nr. 1787 viser en sådan meget velbevaret guldhue. Den er syet på brunt fløj, og guldarbejdet er udført dels som sprengning, dels med kantilletråd. Der er en smuk bred guldgalon og sorte hagebånd.

Huen stammer fra Enghavegård, Knardrup.

Giver: Grd. Drewsen, Knardrup.

Den gamle fru Drewsen brugte guldhue lige til sin død omkr. 1950. Måske netop denne hue, når hun skulle være rigtig fin.

Fig. 8

Fig. 9

Fig. 10

Fig. 11

Fig. 10. mus.nr. 1677. Sølvnakke til et barn, syet på sort fløjl. Stor blomst i sprengningsteknik og brede nakkefolder.

Huen stammer fra Jørlunde.

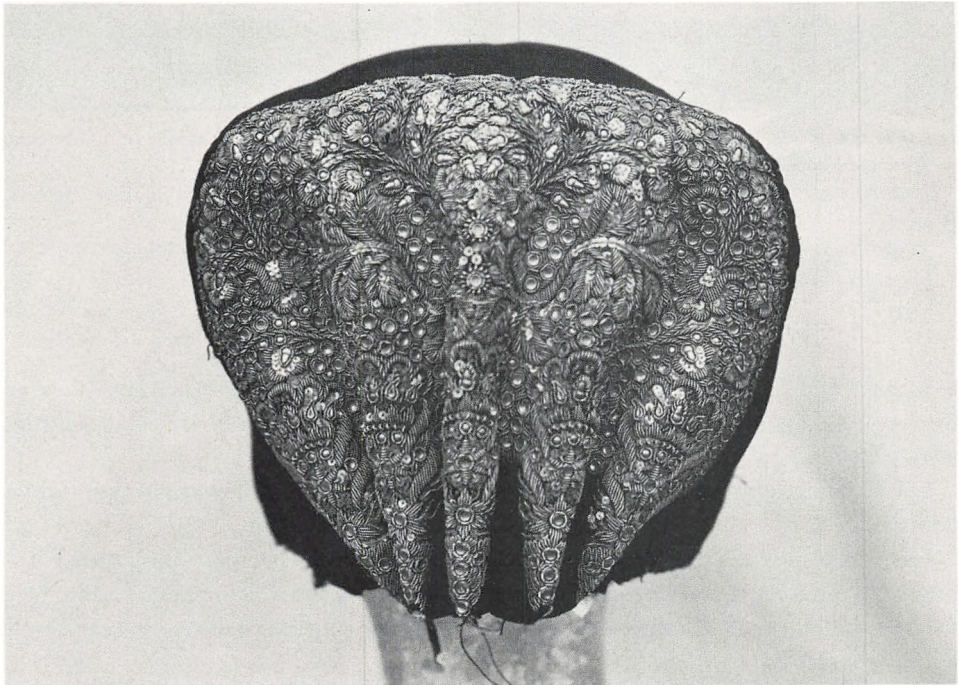
Giver: Fru lærer Kinger, Jørlunde Sogneskole.

Efterhånden gik smagen i retning af mere og mere metal og glimmer, så den gamle sprengningssyning med de store mønstre blev afløst af ren kantillesyning med et mylder af metaltråde, kopper, agern og pailletter uden egentlig mønster. Nakkefolderne blev heller ikke så markante længere.

Fig. 11, der ejes af familien Olsen, tidl. Paradisgården, Kr. Værløse, viser en hue i ren kantillesyning. Det er ægte guldarbejde med en fin bred guldgalon, og blonde, indsat som lin.

Huen stammer fra Gammelgård i Farum og menes syet af Stine Klokkers. Familjetraditionen fortæller, at da en af slægtens kvinder for et par generationer siden blev gift med en skolelærer, nægtede hun at gå med hue mere, for det var kun bønderkoner, der gjorde det!

Forsidetegningen viser den spånæske, slægtens huer blev opbevaret i.

Fig. 12. mus.nr. 3088. Samme hue som fig. 7. Guldnakke i ren kantillesyning.

Huen stammer fra Dalgård, Kr. Værløse.

Giver: Agnete og Knud Hansen, Kr. Værløse.

Under forkanten af huen har man her på enen brugt et smalt lin. Det var et rektangulært stykke stof, oftest hørlærred, broderet i hedebosyning. Det kunne også være en knipling eller blonde, men blev altid anbragt under forkanten.

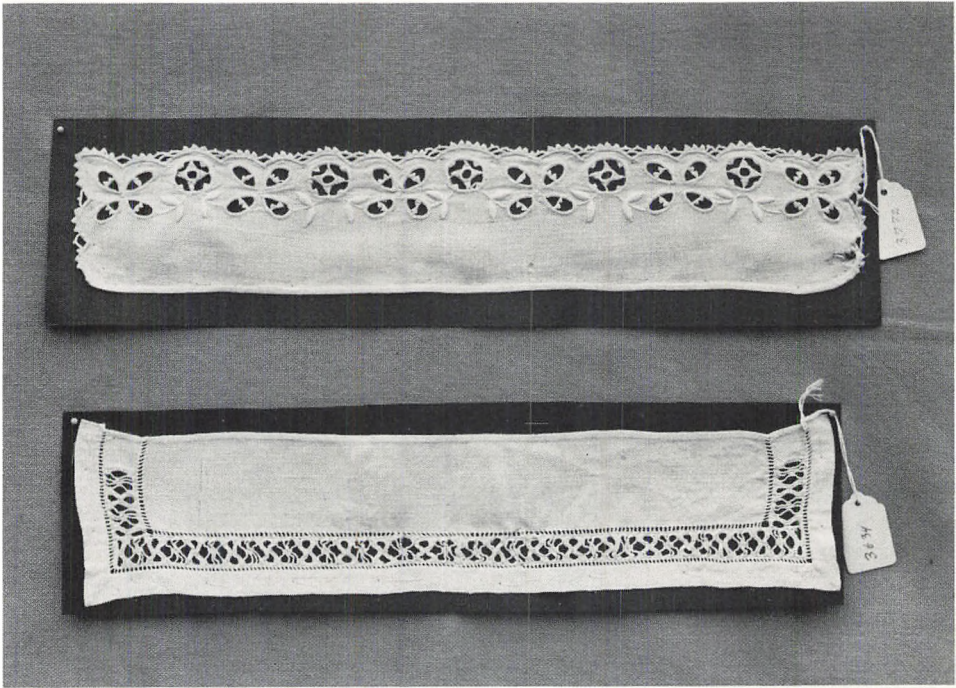

Fig. 13. *mus.nr. 3772*. Huelin af hørlærred syet med udklipshedebo og fransk syning. Kantet med en smal hedeboblonde af spidser og maller.

mus.nr. 3634. Huelin af hørlærred. Der er bort i amager-hvidsyning, omgivet af smalle hul-sømme.

Begge linene har tilhørt E. Frogne-Knudsens mor, Martha Knudsen, Grantofte, Ll. Værløse. Giver: E. Frogne-Knudsens dødsbo, ved Inga Stougaard, Ll. Værløse.

I andre egne, f. eks. det nordligste Sjælland, har man brugt overkorsklæde, dvs. et bredere rektangulært stykke knipling eller hedeboblonde, der blev stivet og anbragt oven på huen.

For at beskytte de kostbare huer brugte man kappe uden på huen, når man skulle udendørs.

Kappen bestod af et kvadratisk tørklæde af silkedamask eller silkeatlas med kniplingskant. Tørklædet blev lagt i trekant og stivet af med et stykke indlagt karton. Der var syet bændler i til at binde under hagen. På nogle kapper er der også bændler til at binde under hårknolden.

Det gik slemt ud over håret, når man bar en sådan guldhue. Håret skulle redes ganske glat, især forhåret. Man hjalp på det ved at rede det med sukkervand, pisket æggeblomme, øl eller hårolie. Håret blev så puttet ind under huen. Var håret kraftigt, måtte det tyndes, så noget blev klippet af inde ved huden.

Et bredt strygebånd af fløjl, klæde eller flettet hestehår gik uden om håret. Ved hjælp af bændler blev det bundet fast foroven. Sorte nåle blev sat gennem hagebåndet i siderne og op til strygebåndet, men så sad huen også fast!

Fig. 14. mus.nr. 1662. Kappe af sort silkebrokade med kant af tylsblonde. Bindebånd til hagen og til hårnold. Kappen er brugt af Margrethe Klokke, Kr. Værløse.
Giver: Fam. Halling, Kr. Værløse.

En almuekvind redte kun sit hår søndag morgen. (Jvnf.: Det var en lørdag aften: „Jeg stod op søndag morgen og flettede mit hår --“). Til daglig nøjedes hun med at glatte det lidt med hånden.

Ældre kvinder havde ofte en bred, dyb fure i huden efter strygebåndet, der skulle strammes godt til. De har næppe brudt sig om at vise sig uden hovedtøj.

Mange af de gamle koner på gårdene her i sognet gik med guldhue til deres død, og fra den gamle graver i Kirke Værløse ved vi, at det flere gange er sket, at en kvinde blev begravet med sin guldhue på.

Efter 1880-90 blev der næppe fremstillet klare nakker mere. Den sorte hue, man havde brugt til kirkegang og begravelse, fortrængte efterhånden guldhuerne. Huekonernes arbejde blev så at reparere de ældre guld- og sølvhuer og sy de sorte huer.

Til dem købte bønderkonerne selv materialerne. De var af sort atlask, helst med lilla æg -- en kvalitet, der kunne fås hos Ostermann i Roskilde. Der skulle bruges „et Kvarter og en Ottendedel“ -- for godt en kroners penge. Desuden for, vat og pap. Huekonerne klippede så til efter mønster som til de klare nakker. Først blev de syet med fem nakkefolder, men det gnavede i nakken, så det blev senere ændret til seks folder. For dette fik huekonen 50 øre.

Der var kun lidt broderi på disse sorte huer. Det kunne sidde omkring nakkefolderne, men i regelen var det galonen i forkanten, der var udsmykket.

Fig. 15. mus.nr. 1661. Sort femfoldet konehue med broderi i sort silke på det nederste af nakkefolderne. Bred galon med silkebroderi og agraman.

Huen har tilhørt Margrethe Klokke, Kr. Værløse.

Giver: Fam. Halling, Kr. Værløse.

Da også den sorte hue gik af mode, forsvandt det sidste egentlige egnspræg. Modejournaler med deres fristende tilbud og byernes butiksruder med raffinerede hatte og kyser fik også et publikum hos landbefolkningen.

Der er mange festlige og sjove hatte også fra den tid, men det er en helt anden historie.

Tove Werner Larsen

Tegning: Betty Jørgensen

Foto: Emmi Brodersen

Litteraturhenvi­sing:

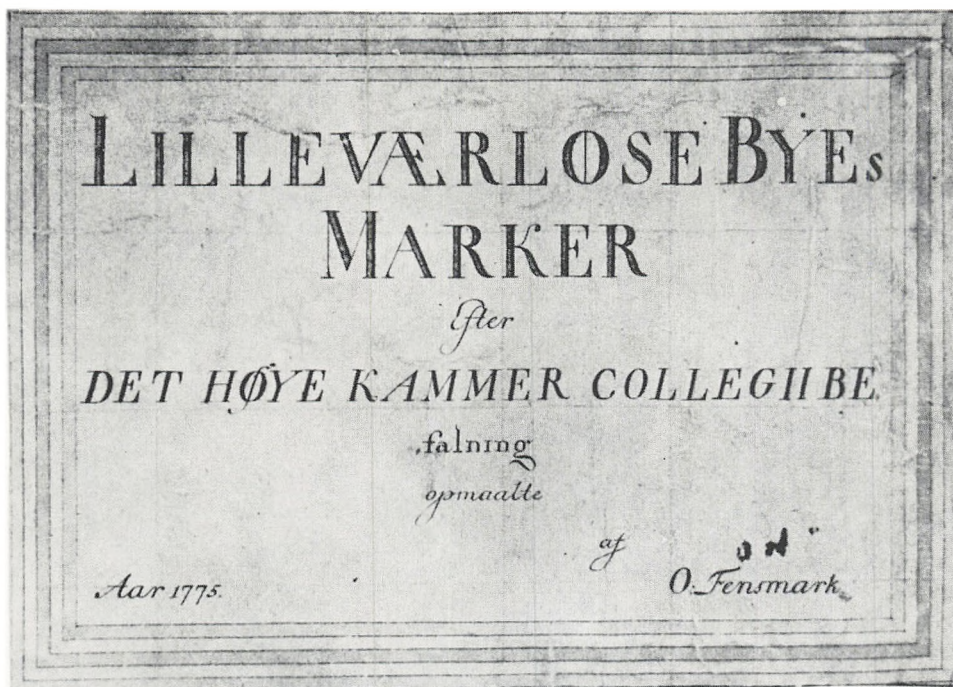
Ellen Andersen: Budstikken 1962

Ellen Andersen: Danske bønders klædedragt

Erna Lorenzen: Kvindehuer i Østjylland, 1971

Anders Uhrskov: Dagligt Liv, 1924

Jens Olsen: Den gamle Klokke i Farum

1775 - 1975

Et udskiftningskort over Lilleværlose Byes Marker blev opmålt og trykt i 1775, og nu i 200-året for dets fremkomst bringes hermed et fotografi af kortets meget enkle kartouche og af Lilleværlose bykerne.

Udskiftningskortet måler 85 cm i højden og 96 cm i bredden og giver et fortrinligt billede af den såkaldte stjerneskitning, der fremkommer, når alle gårde i landsbyen er klumpet sammen, så markskellene stråler ud til alle sider som eger i et vognhjul.

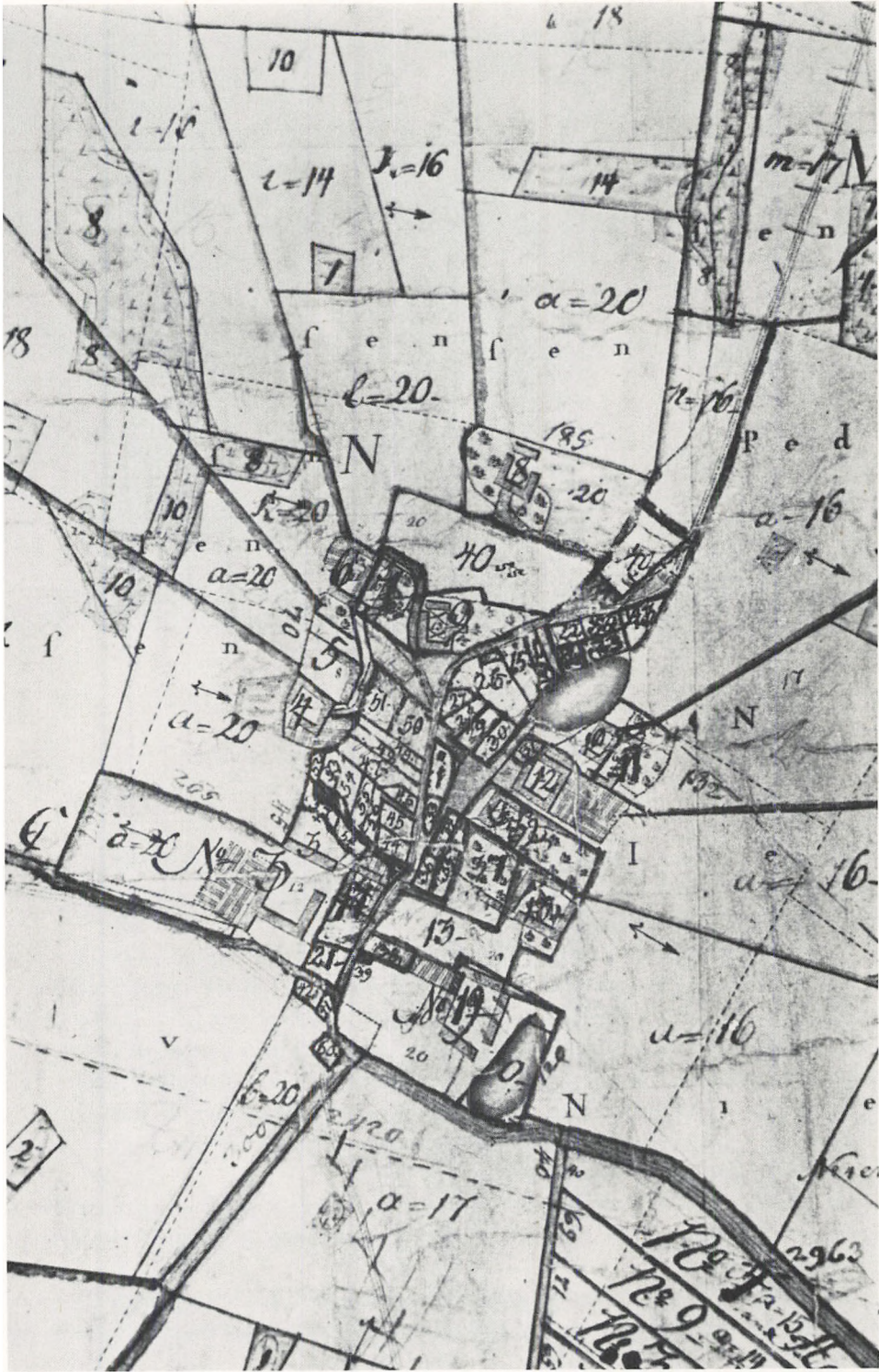
Kortet indeholder navnene på de daværende ejere, som man med noget besvær kan finde; men tillige er ejernavnene fra ca. 1790 skrevet på med kraftige bogstaver i blæk, og man ser, at der i mange tilfælde er sket et ejerskifte i den forløbne tid.

Desværre indeholder kortet næsten ingen stednavne, hvoraf der ellers findes så mange på Bringe- og Kr. Værløsekortene.

Fotografiet af Ll. Værløse bykerne er i samme størrelse som på udskiftningskortet, og læserne bedes give sig tid til at finde numrene og samtidig lægge mærke til bygnin-gernes placering.

Her gengives nu de forskellige gårdes matrikelnumre, og derefter følger gårdens navn (fra vor tid), ejeren af gården ved kortets trykning og den senere ejers navn fra ca. 1790.

- Matr. nr. 1. *Skolen*. Den ses at ligge midt i byen på en smal, aflang trekant, der vender spidsen nedad. Skolelodden lå ude ved den nuværende vej, Thorsmosen.
- Matr. nr. 2. *Søndergård*. Niels Pedersen – Christen Jensen.
Den ses ikke på fotografiet, da den lå et stykke syd for byen med sin vanding ved den gamle Søvej lige over for Hareskovgårds bageri, Ballerupvej 33. Afbrændt og nedrevet i begyndelsen af 1950-erne.
- Matr. nr. 3. *Anneksgård*. (Senere Ny Vestergård).
Hans Friskov – Peder Krag.
- Matr. nr. 4. *Toftegård*. Unge Hans Pedersen – Hans Pedersen.
- Matr. nr. 5. *Skovgård*. Gamle Niels Johansen – Niels Johnsen.
- Matr. nr. 6. *Fredsholmgård*. Svend Nielsen – Niels Svendsen.
- Matr. nr. 7. *Baunegård*. Hans Svendsen – Anders Hansen.
- Matr. nr. 8. *Klostergård*. Ole Pedersen – Peder Larsen.
- Matr. nr. 9. *Højeloftsgård*. Gamle Hans Pedersen – Mogens Nielsen.
- Matr. nr. 10. *Langkærgård*. Gamle Niels Pedersen – Anders Nielsen.
- Matr. nr. 11. *Mosegård*. Christen Nielsen – Rasmus Pedersen.
- Matr. nr. 12. *Gammelgård*. Iens Hartvigsen – Iens Christensen.
- Matr. nr. 13. *Værløsegård*. Niels Hansen – Kammerråd Rosted.
- Matr. nr. 14. *Hareskovgård*. Lars Pedersen – Anders Larsen.
(4-tallet i dette nummer er meget forvansket; men det er det nummer, som står på kortet mellem nr. 3 og nr. 13. Det ligner mere et 7-tal).
- Matr. nr. 19. Kendes ikke med noget gårdsnavn. Niels Pedersen – Anders Peitersen.
Jorden lå bag den nuværende Sønderløsskole.

Her havde gårdene nr. 7 og nr. 12 også deres overdrevslodder. Nr. 11, Mosegården, havde overdrevslodder både nord og syd for Kr. Værløsevej (Jomfrubakken). Den ene lod syd for vejen gik helt ned til Sønderløssø.

På fotografiet ses i højre side forneden 4 snipper af de såkaldte Jydellokker, og i bymidten ses ligeledes matrikelnumrene for de mange små huse, der lå indeklemmt mellem gårdene. Det er indlysende, at det skulle blive en katastrofe, da ilden d. 12. februar 1794 brød ud i byens nordvestre hjørne, og vinden fra samme hjørne spredte branden ned gennem byen. (Årsskrift 1959).

J. K. Skov.

Fotoarbejde udført af *Ole Peulecke*.

Denne artikel giver samtidig rettelser til nogle fejltagelser i årsskrift 1959 om den store ildebrand i Ll. Værløse.

J. K. S.

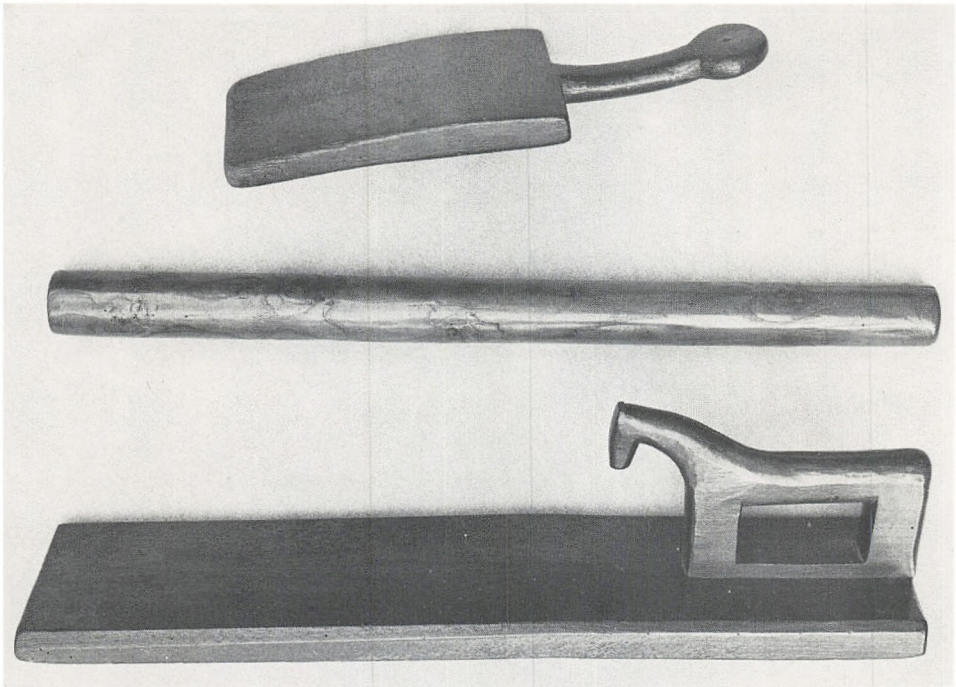

Madam Henze

Elisabeth Marie Bjørn Henze blev født d. 19. maj 1837 i Oddense, Sallingland, Viborg amt, datter af skolelærer Jens Christian Damgaard i Oddense.

Hendes første ægteskab var med organist Adolf Gustav Ludvig Clausen i Skive, der døde i 1866. Under hvilke forhold dette fandt sted er ikke nærmere bestemt; men d. 8. maj 1865 får hun datteren Charlotte Clausen i København, og det ses af præstens notater i kirkebogen, at hun allerede på den tid boede i Kr. Værløse hos husmand Ole Christensen.

Manglebræt med stok, samt banketærskel til tøjvask.

Foto: Ole Jacobsen.

I Kr. Værløse boede på samme tid snedkermester og husejer Peder Henze, hvis hustru var død i 1864. Om Marie Clausen har været husholderske hos ham, vides ikke; men d. 18. marts 1869 bliver de viede, og det noteres, at på grund af brudgommens farlige sygdom udføres vielsen i hjemmet uden foregående tillysning.

Omkring 1950 fandt man på loftet i Vesterled et manglebræt med stok samt en banketærskel til tøjvask. De bærer præg af solidt håndværk uden stafferinger, og vi vil tro, at det kan have været en fæstengave fra Peder Henze til hans vordende brud. Tingene ejes af kemigraf Ole Jacobsen, Tingmosen 10, der har givet os et fotografi til denne artikel.

Familien Henze ses i folketællingslisten 1870 at bo i et hus i Kr. Værløse. De får datteren Ane Petrea Kristine Henze i 1875; men d. 21. marts 1882 dør Peder Henze, 75 år gl. I folketællingslisten 1890 noteres Marie Henze som enke og lærerinde i Kr. Værløse, 52 år gl. sammen med datteren Ane Petrea Kristine Henze, 15 år gl.

Madam Henze er sikkert kommet igang med pøgeskolen kort efter mandens død. Da Peder Henze angives som husejer, har der sikkert været lidt kapital til enken, og kunne hun så tjene lidt ekstra på den måde, behøvede hun ikke at gå ud på arbejde, hvad der dengang var overordentlig slidsomt.

Gerningen som lærerinde udførte hun i huset Vesterled, matr. nr. 37 a af Kr. Værløse, hvor hun boede i den østre ende ud mod Christianshøjvej. Skolen var en helt privat børnehaven med 6-8 børn, og da de skulle være i hendes lille lejlighed med den ene stue hele tiden, foregik pasning og undervisning under særdeles hjemlige forhold.

En fin buket af kvindehår. Foto: Emmi Brodersen.

Det var *fint* at komme hos hende; men det kostede da også 25 øre om måneden pr. barn, i modsætning til Asylet, der blev drevet af en asylforening under ledelse af enken, fru Maren Marie Sophie Frederikke Madsen, der noteres i folketællingslisten 1911, og ligesom Madam Henze endnu må være kendt af ældre folk i Kr. Værløse. Her har opholdet sikkert været gratis for ubemidlede børn.

Hos Madam Henze blev individuel undervisning praktiseret i en grad, som vi næppe gør os begreb om i dag, og de der gik hos hende fortæller, at hun var bestemt med husorden, men retfærdig.

Dagen begyndte med Fadervor og salmesang, og derefter fortalte hun bibelhistorie, fædrelandshistorie og læste fortællinger, som det nu kunne passe. De måtte også lære at læse, skrive og regne på deres små skoletavler, så de fleste kunne det hele, når de syv år gamle kom i den rigtige skole. Hun lærte dem at kende uret og angive klokkeslet på den rigtige måde.

Pigerne har selvfølgelig lært forskelligt håndarbejde, og at hun selv var dygtig til det, fortæller den meget fine buket af kvindehår, som findes på Værløse museum og gengives her til denne artikel. Hun lavede ligeledes urkæder af kvindehår, meget kunstfærdigt sammensat af små ringe; men de blev jo hurtigt slidt op.

Der var ingen legeplads til huset, så børnene kom kun ud i landevejsgrøften, når vejret var særligt godt, og så sad de også derude og spiste den medbragte mad.

Afd. Peder Hagel, Sandet, har fortalt mange træk fra hendes lille skole, hvor han gik som dreng, og entreprenør Sofus Nielsen, Lundsdal, mindes med glæde skoletiden hos Madam Henze. Begge fortæller, at hun var særdeles agtet og vellidt i Kr. Værløse. – Hun var blevet et begreb, en institution.

Endnu i 1906 har hun sin pøgeskole igang. I 1911 noteres hun at bo på fattighuset, der lå lige overfor Vesterled, og i dag er indrettet til børnehave. Det behøver ikke nødvendigvis at have været en tragedie; hun kendte de gamle, som boede der, og hun har vel trængt til den pleje, hun kunne få. 74 år var en høj alder dengang.

Den 20. jan. 1917 dør Madam Henze på Københavns amts sygehus, 80 år gl. Hendes sidste bopæl var hos datteren Charlotte Clausen, Lindegårdsvej 36, Charlottenlund. Hun blev begravet på Værløse kirkegård, og bagefter samledes slægt og nærmeste venner hos entreprenør Sofus Niensens forældre, Ane Kristine og Peter Nielsen, der drev et lille landbrug mellem Kr. Værløse by og Bundså.

J. K. Skov.

Vesterled. Til venstre ses lidt af Kr. Værløse børnehave. I midten Vesterled, hvor Madam Henze boede, liggende i kløften mellem Ganløsevej og Christianshøjvej. Derefter enden af en villa, og længst til højre den nedbrændte og nedrevne Birkegård, der ikke bliver genopført, da den ikke har landbrugspligt. Vesterled blev nedrevet d. 8. juli 1975 trods megen protest fra forskellig side.

Juleforberedelse på Paradisgården

Af Einar Olsen

Der var travlhed på gården den sidste halve snes dage før Jul; så mange ting skulle ordnes inden Julens fred sænkede sig over det lille samfund.

– Først gjaldt det slagtingen! De to slagtere i byen havde travlt i disse dage, og man måtte aftale tid med dem længe forud. Allerede ved syvtiden begyndte man. Så gjaldt det om at få vandet i den store, indmurede kobber-gruekedel i kog; der skulle bruges meget vand til at skolde grisene i. Der blev „taget blod“ i den største middagsgryde, vel omrørt med vand, rugmel og fine byggryn. Denne masse stod til næste dag, hvor pølserne skulle koges. Rosiner og finsnittet flomme blev blandet i; det gamle ord: „Rosiner og fedt for hvert et snit, ellers er pølsen skidt“ – stod til troende.

– De to slagtere var meget forskellige, men kunne deres håndværk, var propre og hurtige begge to; men den ene havde i de dage, når der var travlt, følelsen af, at han var den vigtigste mand i byen. Med en kommandostemme som en gammel sergent uddelte han ordrer til højre og venstre; skoldevandet skulle have en bestemt temperatur, og „Gradestokken“ blev aflæst mange gange, før han var tilfreds. Den anden slagter førte blot sin slagtekniv langsomt gennem vandet, følte på den mellem to fingre, så var han klar over om vandet var, som det skulle være. Grisen skulle så ligge i vandet til arp og børster løsnede sig; derefter blev den lagt op på en fjæl over to kar, og man gik i gang med skrabehornene og til sidst en omhyggelig skrabning med en meget skarp kniv, så huden overalt føltes glatbarberet.

Senerne på bagbenene blev skåret fri – et hængetræ stukket igennem, og med et forsvarligt reb om en bjælke i porten hejsede man grisen op, og nu kom det store øjeblik, da den skulle skæres op. Det var spændende at se, hvordan indvoldene vældede ud, mens slagteren holdt den skarpe kniv mellem tænderne. Vi drenge var mest interesseret i at få fat i blæren, som skulle blæses op. Med et halmstrå stukket gennem urinåbningen pustede vi nu luft i den, rullede den på en væg og pustede igen, til den dannede en tynd hinde. Et stykke sejlgarn blev bundet stramt om blærehalsen, og derefter blev den hængt til tørre på loftet. Så havde man et dejligt skind til en rumlepotte, der var et nødvendigt redskab, når man skulle ud på sjov hos naboerne nytårs-aften.

Kvinderne fik nu travlt med tilberedningen af al den gode indmad. Tarmene blev vendt – et stort arbejde at rense dem, så de var appetitlige og lugtede godt. Flomme- og plukfedt blev skåret itu og smeltet af – greverne blandedes med den kogte lever, lunge og hjertet til finker – en dejlig spise. En del af leveren blev til postej. Hovedet

til sylte. Kødmaskinen kom i gang, og spisekammeret bugnede af medister-, rulle- og spegepølser, samt frikadeller, som blev lagt i krukker og smeltet til med fedt; så kunne de gemmes et stykke tid. Man kendte jo dengang hverken henkogning eller nedfrysning som nu.

Julebagningen skulle også klares med fremstilling af klejner, jødekager og brune kager samt søsterkager og afsluttedes med, at Mor bagte de lækreste æbleskiver juleaftensdag. Her sad Mor tålmodigt og svedte, mens gærdejen boblede i store krukker og fade. De færdige æbleskiver tårnede sig op i smørtruget – vi var jo mange munde. –

Der var købt en ekstra fjerding juleøl. Brændevinsdunken blev også fyldt op – en pot kostede dengang 25–30 øre! –

Nu skulle man så blot sørge for, at alt var i orden såvel ude som inde. Der blev skåret ekstra hakkelse til hestene, sørget for grutting til kreaturerne. Alle vinduerne i stalden blev vasket, – et ubehageligt arbejde, når man ikke var ret stor, for vandet løb ned i ærmerne. – Juleaftensdag blev alle kreaturerne sluppet ud i gården, og nu blev der gjort grundigt rent overalt i staldene; det måtte intet snavs være til Julen.

Det var også meget vigtigt, at alle markredskaber var i hus Juleaften, ellers ville der vokse ukrudt på ageren næste år.

Nogle dage før Jul skulle min ældre bror og jeg hente juletræet hos skovløberen på Ryget. Det var mens den gamle skovløber Jens Nielsen endnu levede. Jeg husker ham som en elskelig mand, der nok skulle finde et kønt træ til os – prisen var 50 øre! – Vi tog fat i hver sin ende af træet og bar det den lange vej hjem. Juleaftensdag blev det sat på fod, og når mørket sænkede sig over landskabet, og kirkeklokkens kimen lød i det fjerne, kunne man efter et omhyggeligt toilette sætte sig til det veldækkede julebord.

Efter at have spist sig godt mæt, bød Far „Velbekomme“, og nu gik vi alle rundt, tog hinanden i hånden og sagde tak for mad. Derefter blev piber og cigarer (til 5 øre) tændt, og når pigerne var færdige med opvasken blev juletræet, som stod i dagligstuen, tændt.

Vi slog kreds om det og sang et par salmer – til sidst „Højt fra træets grønne top!“ – Vi gav ikke hinanden julegaver i min barndom. Efter julesalmerne blev der serveret kaffe med alle slags julekager – derefter kom julegodterne frem, og nu kunne maven ikke rumme mere, og så gik man til ro.

Næste morgen op at ordne kreaturerne. Atter en god frokost inden man gik til julegudstjeneste i den gamle kirke. Hjemkommet herfra på ny til et veldækket bord, og så kom spillekortene frem; mine ældre brødre brugte mange timer til kortspil. Med besøg hos – og af – venner og bekendte med mad, drikke og kortspil sluttede Julen.

– Der blev også slagtet ænder lige før jul – til salg på torvet i København. Det var et stort arbejde at få plukket fjerene af alle de dyr, og vi børn måtte hjælpe til. Jeg fandt, det var et væmmeligt arbejde; man skulle være så varsom for ikke at rive huden itu – dette forringede jo salgsværdien; men det var et stolt syn at se dem ligge på rad og række på bordet i kælderens.

Næste dag blev der så læsset et godt torvelæs med nogle sække korn i bunden af

vognen, 2-3 grise indsvøbt i rene lagner ovenpå og ænderne pakkede i et par kasser. Så var man klar til Københavnsturen, hvor der samtidig skulle købes ind til højtiden: Kolonialvarer hos urtekrammeren på Kultorvet (Jensen og Bagger). Her var altid et kræmmerhus bolcher og et stykke sæbe med som tilgift. Far købte julegodter: Figner, dadler, krakmandler, rosiner, appelsiner, hassel- og valnødder hos en jødisk frugthandler, der hed Barrut. Med ham som mellemmand solgte Far også i fastetiden kalkuner til den jødiske koloni.

I året 1975 har foreningen haft følgende tilgang af nye medlemmer

(Postadr.: B. = 2750 Ballerup. V. = 3500 Værløse).

Andersen, Borghild og N. J., Søndergårdsvej 32, V.	Johansson, Lars Peter, Maglegårdsallé 63, 2860 Søborg.
- , Tove og Knud, Åhusene 26, H-by, V.	Jørgensen, Frode H., sem.lektor, Højdevej 14, V.
Antonsen, Kirsten, fru, Syvstjernehusene 4, V.	Knudsen, Inger, fru, Ballerupvej 14, V.
Boesen, Phoebe, fru, Skovgårdsallé 23, V.	Larsen, Ejner, vinhandl., Bjørnsholmvej 5, V.
Bomgaard, Helle og Mogens, Thorsmosen 3 A, V.	Lassen, Gertrud, fru, Skovgårdsallé 201, V.
Bothmann, Irene og Hans, Baunestedet 43, V.	Lumholdt, Bodil og Erik, Ryetvej 145, 2. th., V.
Catter, Birgit og Gunn., Gartnerkrogen 16, V.	Nielsen, Anna Grethe og Kaj, Birkevej 18, V.
Christiansen, Karin og Niels, Vinkelvej 7, 3520 Farum.	- , Kirsten og Per Engelhardt, Hejrebakken 5, V.
Ellgaard, Ernst, civ.ing., borgm., Højeloft Vænge 160, V.	- , Kjeld, præst, Kircksvej 5, 3000 Helsingør.
Frimund, Henny og Benny, Ryetvej 19, 1.mf., V.	- , Rigmor, fru, Toftebo 11, st. tv., V.
Gade, Elsa, bibl.stud., Toftebo 4, 1. tv., V.	- , Sofus, entreprenør, Lundsdaal, Kr. Værløsevej, V.
Galler, Dagny, fru, Ida Tesdorfsvej 6, 3050 Humlebæk.	Nielsson, Henry, Grønnedammen 37, 2650 Hvidovre.
Hansen, Hans Jørgen, konsulent, Højlundshusene 48, V.	Olsen, Bertha, fru, Toftebo 15, V.
- , Jacob, chauffør, Højbjergvej 45, 2730 Herlev.	Pank, Ebba, fru, Toftebo 8, 1. tv., V.
- , Lise, hj.sygeplej., Helenestien 2 B, V.	Pedersen, Karen, fru, Østervej 31, B.
- , O. Peschardt, Ryetvej 26, 41., V.	- , Robert, farvehandl., Tornekrogen 53, V.
Henriksen, Margr., tandlæge, Præstevænget 27, 1., B.	Roskjær, Pia og Erik, Klostergårdsvej 17, V.
Hermansen, Kirsten og Kaj, Kr. Værløsevej 39, V.	Rusborg, Ellen, Højbovænge 37, V.
Hertel, Helle og Ebbe, Elsevej 22, V.	Svendsen, Lili, fru, Christianshøjvej, V.
Holm-Larsen, Fl., Langkær Vænge 86, V.	Tandrup, Ella, fru, Kr. Værløsevej 29, st. mf., V.
Jemer, Harald Folke, Syvendehusvej 55, 2730 Herlev.	Thomsen, Kirsten, fru, Bjørnsholmvej 10, V.
Jespersen, A. N., major, Birkevej 8, V.	Vigenberg, Allan, ejendomshandl., Birkevej 14, V.
	Wambach, Grethe, frau, Theodor - Sickel Gasse, 12-10-4. A 1100 Wien, Østrig.
	Waaben, Jess., gdr., Horreby, 4800 Nykøbing F.

